

Eligiusz Małolepszy

Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna 6, 57-65

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eligiusz Małolepszy

Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, sport, polityka, II Rzeczypospolita

Abstract

The Policy of the Authorities of Polish Second Republic towards Physical Education and Sport in Rural Areas

Key words: physical education, sport, policy, the Second Polish Republic

In the years 1918 – 1926, organizational groundwork for physical education and sports was laid. These domains were within the competence of the Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment, the Ministry of Public Health and the Ministry of Military Affairs. Except for theoretical assumptions concerning the establishment of local Committees on Physical Education and Cadet Corps, the problem of physical education and sport in rural areas — as a system — was not solved.

The activities of the State Office for Physical Education and Cadet Corps in the years 1927 – 1939 brought about many positive changes regarding physical culture in rural areas of Polish Second Republic. Not only did those changes apply to theoretical issues, but also headed towards implementation of goals and tasks in practice.

Celem pracy jest przedstawienie polityki władz II Rzeczypospolitej wobec problemów wychowania fizycznego i sportu na wsi. Ważnym problemem w zakresie rozwoju kultury fizycznej była realizacja tych dziedzin w środowisku wiejskim. W okresie międzywojennym na wsi zamieszkiwało około 70 – 75% społeczeństwa ówczesnej Rzeczypospolitej. W odniesieniu do tematu pracy, można wyróżnić dwa okresy w polityce państwa w zakresie kultury fizycznej na wsi; okres lat 1918 – 1926 i okres lat 1927 – 1939.

W 1918 r. przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWR i OP) powołano Referat Wychowania Fizycznego, na którego czele stanął W. Osmólski. W rok później, przy tymże Ministerstwie utworzono Wydział

Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego, w którego skład wszedł uprzednio powołany referat. Podstawowym celem działalności Referatu Wychowania Fizycznego, a następnie Wydziału Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego było dążenie do ugruntowania pozycji wychowania fizycznego w tworzących się programach szkolnych.

W pierwszych latach niepodległości opieka nad wychowaniem fizycznym i sportem znajdowała się także w kompetencji Ministerstwa Zdrowia Publicznego. W ramach ministerstwa utworzono referat wychowania fizycznego, którym kierował Henryk Jeziorowski. Obok referatu wychowania fizycznego, przy ministerstwie powołano do życia Radę do Spraw Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej (RdSWF i KC)¹. RdSWF i KC, działająca w latach 1919 – 1922 była organem opiniodawczym i doradczym w sprawach wychowania fizycznego i sportu Ministerstwa Zdrowia Publicznego². W pierwszych latach powojennych władze państwowe problemu kultury fizycznej na wsi nie podejmowały. Na posiedzeniu RdSWF i KC w 1921 r. działacz turystyczny i sportowy, Mieczysław Orłowicz, zaproponował, by zagadnienie sportu wiejskiego realizować za pośrednictwem wiejskich straży pożarnych i poprzez ustanowienie instruktorów wędrownych³. Propozycja M. Orłowicza nie doczekała się realizacji.

W latach 1923 – 1925 podjęto dalsze próby tworzenia struktur zarządzania i organizacji w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu. Po likwidacji wspomnianej już RdSWF i KC, 25 kwietnia 1925 r. rozporządzeniem Rady Ministrów, została powołana przy MWR i OP Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (RNWF i PW) z jej odpowiednikami terenowym, na szczeblu wojewódzkim i powiatowym⁴. W artykule 12 i 16 rozporządzenia znajdujemy informacje odnoszące się do celów i zadań Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PKWF i PW), „rozwijanie na terenie powiatu względnie miasta samodzielnej działalności w dziedzinie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego; przedstawianie Wojewódzkiemu Komitetowi Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego corocznych sprawozdań ze swej działalności oraz o stanie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego w po-

¹ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 14; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 80 – 81.

² J. Kęsik, *Wojsko Polskie wobec tężyzny fizycznej społeczeństwa 1919 – 1939*, Wrocław 1996, s. 46; zob. też: J. Kęsik, *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918 – 1939*, Wrocław 1998, s. 50.

³ H. Mierzwiński, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*, Biała Podlaska 1992, s. 8 – 9.

⁴ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1925 r. w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego*, [w:] *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego*, Warszawa 1926, s. 52 – 57.

wiecie; Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego mogą powoływać miejscowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w celu realizowania zamierzeń Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego na obszarze poszczególnych miejscowości lub gmin”⁵. Przytoczone artykuły dotyczące zadań działalności RNWF i PW świadczą o zainteresowaniu władz państwowych problematyką wychowania fizycznego, sportu czy szeroko pojętej aktywności fizycznej także w odniesieniu do środowisk wiejskich. Ponadto we wspomnianym rozporządzeniu Rady Ministrów można dostrzec pewne teoretyczne rozwiązania problemu kultury fizycznej na wsi w oparciu o PKWF i PW i jego gminne odpowiedniki.

W Warszawie 28 marca 1926 r. odbyło się pierwsze posiedzenie plenarne RNWF i PW⁶. Jednym z uczestników obrad był Tadeusz Łopuszański, który przedstawił referat nt. „Zadania Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego”. T. Łopuszański w swoim wystąpieniu odniósł się m. in. do spraw działalności Wojewódzkich i Powiatowych KWF i PW, natomiast pominął zupełnie problem wychowania fizycznego i sportu na wsi⁷.

Działalność RNWF i PW trwała niespełna dwa lata. Została zlikwidowana w styczniu 1927 r.

W latach 1918 – 1926 zbudowane zostały zręby organizacyjne wychowania fizycznego i sportu. Dziedziny te znajdowały się w kompetencji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Zdrowia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wojskowych. Oprócz założeń teoretycznych, dotyczących powołania powiatowych i gminnych KWF i PW przez RNWF i PW (w latach 1925 – 1926), w sensie systemowym nie rozwiązano problemu wychowania fizycznego i sportu na wsi.

W ostatnich miesiącach 1926 r. stworzone zostały podwaliny pod reorganizację struktury kultury fizycznej i przystosowania wojskowego. Bezpośredni wpływ na przemiany zachodzące w tych dziedzinach miał przewrót majowy (1926 r.) i dojście do władzy obozu legionowego skupionego wokół marszałka Józefa Piłsudskiego.

Na posiedzeniu 10 listopada 1926 r. Prezydium Rady Ministrów pozytywnie odniosło się do wspólnego wniosku ministrów resortu Spraw Wojskowych, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Spraw Wewnętrznych, podejmując uchwałę w sprawie podniesienia poziomu wychowania fizycznego, której wykonanie powierzono ministrowi Spraw Wojskowych⁸. Jednocześnie zalecono utworzenie urzędu państwowego przy tym ministerstwie. Owo-

⁵ Tamże.

⁶ *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego*, Warszawa 1926.

⁷ Tamże, s. 5 – 10; Tadeusz Łopuszański był wówczas podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

⁸ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 27.

cem tych przedsięwzięć stało się utworzenie 28 stycznia 1927 r. Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego (PUWF i PW)⁹. PUWF i PW stał się naczelnym organem kierującym wychowaniem fizycznym i przynależeniem wojskowym w Polsce.

Do zadań PUWF i PW należało koordynowanie działalności w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przynależenia wojskowego, a w szczególności ustalanie wytycznych, przedstawianie wniosków i opinii, sprawowanie nadzoru nad instytucjami i organizacjami wychowania fizycznego i przynależenia wojskowego, składanie propozycji budżetu państwa na powyższe dziedziny, a także wydawanie czasopism i wydawnictw¹⁰. Na czele PUWF i PW stał dyrektor, bezpośrednio podległy Ministrowi Spraw Wojskowych. W latach 1927 – 1939 funkcję tę pełnili kolejno: ppłk J. Ulrych, płk W. Kiliński, gen. J. Olaszyna-Wilczyński i gen. K. Sawicki. W skład Urzędu wchodziły wydziały: ogólny, społeczny, wyszkolenia i zaopatrzenia oraz dwa referaty: wychowania fizycznego kobiet i dzieci i przynależenia wojskowego kobiet.

Zarządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1927 r. powołało jednocześnie do życia Radę Naukową Wychowania Fizycznego (RNWF), jako organu doradczego PUWF i PW. W skład RNWF wchodził z urzędu: przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wojskowych, MWR i OP, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz członkowie Rady z nominacji: pracownicy naukowcy z zakresu kultury fizycznej, wojskowi, lekarze, przedstawiciele oświaty¹¹.

Na posiedzeniach RNWF zajmowano się problemami kultury fizycznej na wsi. Zwracano uwagę na zróżnicowanie programu wychowania fizycznego i sportu w mieście i na wsi, zastanawiano się nad sprawami rozpowszechnienia i rozpropagowania kultury fizycznej na wsi poprzez zatrudnienie kadry instruktorskiej i budowę obiektów i urządzeń sportowych. W sprawozdaniu z działalności PUWF i PW za rok 1928/1929 czytamy m.in., „W programie uwzględnione jest zróżnicowanie metod pracy dla wsi i miasta, wychodząc z założenia, że miasto chwyta młodzież do różnych towarzystw gimnastycznych i sportowych, wieś zaś daje element przeważnie surowy. Dla młodzieży wiejskiej przeto kładziemy główny nacisk na gimnastykę, odpowiednie gry i zabawy sportowe oraz niektóre elementy lekkiej atletyki, aby wrodzonej sile rolnika dać konieczną giętkość. Pracę tę prowadzą obwodowi i powiatowi komendanci wychowania fizycznego i przynależenia wojskowego, na wsi pierwsi i często jedyni pionierzy ruchu wychowania fizycznego, jego organizatorzy i instruktorzy”¹².

⁹ P. Rozwadowski, *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego 1927 – 1939*, Warszawa 2000, s. 25.

¹⁰ M. Słoniewski, *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*, „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” 1988, nr 9, s. 299.

¹¹ *Protokół pierwszego posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1927, s. 3 – 4.

¹² *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1929, s. 9.

O problemach aktywności fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej na wsi wypowiadał się na posiedzeniach RNWF ówczesny przewodniczący Rady — marszałek Józef Piłsudski. W trakcie posiedzenia plenarnego RNWF w 1929 r. J. Piłsudski powiedział, „Drugim rodzajem indywidualizacji, na którą szczególnie zwróciłbym uwagę, jest niejednakowość typu wychowania fizycznego w wielkich miastach, miasteczkach i wsiach. Zupełnie inne są warunki na wsi, gdzie dziecko samo nieraz musi robić znaczne wysiłki fizyczne. [...] Dziecko w mieście codziennie do tak wielkiego wysiłku nie jest zmuszone. I kto wie czy dobrze jest te same metody stosować tu i tam”¹³.

Marszałek Józef Piłsudski był konsekwentny w poglądach dotyczących wychowania fizycznego i sportu w środowisku wiejskim. Świadczą o tym jego wystąpienia w trakcie dyskusji nad sprawozdaniem z działalności PUWF i PW na posiedzeniu plenarnym RNWF, odbytym w Warszawie w dniu 22 maja 1932 r.¹⁴ J. Piłsudski powiedział m.in.: „Stwierdzam, że wieś ma swoje «wychowanie fizyczne», ludzie na wsi mają stale ćwiczenia fizyczne, czy to w orce, czy w bronowaniu, czy w jakiegokolwiek innej pracy fizycznej na roli. Wobec czego dostosowanie wychowania fizycznego do wsi jest rzeczą bardzo trudną. Praca ta zawsze przybiera charakter ćwiczeń fizycznych, stale wykonywanych. Być może, że nie odpowiadają one programowi”¹⁵. J. Piłsudski był przeciwny jednolitemu programowi w mieście i na wsi w zakresie aktywności fizycznej. Był zwolennikiem wprowadzania do środowisk wiejskich elementów wychowania zdrowotnego, w tym przede wszystkim propagowania i upowszechniania zasad higieny.

Poglądy marszałka J. Piłsudskiego w odniesieniu do aktywności fizycznej dzieci i młodzieży wiejskiej były dość jednostronne i konserwatywne. Dlatego też nie może dziwić fakt, że z tymi poglądami polemizowało kilku członków RNWF. Profesor Stanisław Ciechanowski w trakcie posiedzenia RNWF w 1929 r. powiedział: „Nie wiem, czy gdziekolwiek w Europie wymyślono osobne formy wychowania fizycznego dla środowiska miejskiego, a osobne dla wiejskiego. Jakież odbłyśki może i są. Taki materiał jest u pana Bukha pod Kopenhagą”¹⁶.

Dyrektor PUWF i PW — płk Władysław Kiliński — wyrażał pogląd, że „kultura fizyczna, która ma iść na wieś, musi mieć zupełnie inny charakter, niż ta, która trafia do miasta”. Był jednocześnie zdania, że aktywność fizyczna mieszkańców wsi jest jednostronna i wymaga zmian, że brak jest w niej czynników wychowawczych. Uważał, że wychowanie fizyczne i sport na wsi spotyka się z uznaniem i chętnie przyjmuje się. Według W. Kilińskiego, czynnikiem, który hamował upowszechnienie aktywności fizycznej na wsi, był

¹³ Tamże, s. 40 i 47.

¹⁴ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1932, s. 51 – 52, 54 – 55.

¹⁵ Tamże, s. 51 – 52.

¹⁶ *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1929, s. 46; K. Toporowicz, *Listy Eugeniusza Piaseckiego do Stanisława Ciechanowskiego (1918 – 1939)*, Kraków 1994, s. 133. Niels Bukh (1880 – 1950) był twórcą gimnastyki kompensacyjnej.

brak obiektów i sprzętu sportowego¹⁷. Uwagi i spostrzeżenia W. Kilińskiego w odniesieniu do kultury fizycznej mieszkańców wsi należy uznać za słuszne. W podobnym tonie wypowiedział się profesor Eugeniusz Piasecki: „Młodzieży na wsi w wieku pozaszkolnym, potrzebne są zabiegi wychowawcze dla moralnego podtrzymania. Otóż ze stanowiska czysto fizycznego uważałbym, że zima nie nadaje się na wsi na gimnastykę. [...] Tu pozostaniemy długo jeszcze w tyle za Szwajcarami, gdzie towarzystwa strzeleckie docierają do każdej wsi. [...] Co do lata, to ta sama młodzież, gdy jest wolna od zajęć na roli, a zwłaszcza w niedziele po południu zamiast wałęsać się, będzie z wielkim pożytkiem pociągnięta do gier. [...] Takie gry, jak palant, koszykówka, siatkówka itd. mogą dobrze służyć. Za gramy przemawia i to jeszcze, że są tradycyjne i są nadal kultywowane. [...] Z tym wszystkim najzupełniej uznaję zasadnicze motywy Pana marszałka, że nie trzeba dążyć do [...] jakiegoś zrównania wsi z miastem. Ale zrównanie to powinno odbywać się i odbywa się na odwrót, tzn. miasto winno upodabniać się do wsi. Powinniśmy coraz częściej mieszkać i przebywać na wsi”¹⁸.

Na posiedzeniu plenarnym RNWF 22 maja 1932 r. Rada pozytywnie zaopiniowała „wniosek w sprawie instruktorów powiatowych”¹⁹. Treść wniosku była następująca: „Ze względu na propagandę i organizację wychowania fizycznego po wsiach wśród dziatwy i młodzieży szkolnej i pozaszkolnej konieczna jest instytucja instruktorów powiatowych we wszystkich powiatach. Instruktorami byłiby ci nauczyciele szkół powszechnych, którzy ukończyli Wyższy Kurs Nauczycielski, lub ci absolwenci Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego i Studiów Wychowania Fizycznego, którzy by się na to stanowisko specjalnie nadawali. Do obowiązków instruktorów powiatowych przy inspektoratach szkolnych należałaby również społeczna praca na polu wychowania fizycznego również nad młodzieżą pozaszkolną”. Osoba instruktora powiatowego wpływała na rozwój i upowszechnianie aktywności fizycznej na wsi w sposób zorganizowany.

W sprawozdaniu z działalności PUWF i PW za lata 1932 – 1936 znalazł się również fragment odnoszący się do problemów wychowania fizycznego i sportu na wsi. Według sprawozdania, PUWF i PW przeprowadził w szeregu gmin propagandowe zawody sportowe dla stwierdzenia skuteczności oraz ustosunkowania się wsi do sportu, szkolił na kursach przodowników, udzielał organizacjom subwencji na akcje obozów i cele wyszkoleniowe²⁰.

Niewątpliwie takie przedsięwzięcia były realizowane na wsi. Autor w dalszej części niniejszego rozdziału podaje przykłady takich rozwiązań w odniesieniu do działalności powiatowych i gminnych komitetów WF i PW. Świadczyć to może nie tylko o kwestiach teoretycznych rozwiązań w zakresie kultury fi-

¹⁷ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1932, s. 52 – 53.

¹⁸ Tamże, s. 55 – 56.

¹⁹ Tamże, s. 105-106.

²⁰ *Piąte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1937, s. 82.

zycznej wsi polskiej, lecz również o jej popularyzacji i upowszechnianiu w praktyce²¹.

Problemy wychowania fizycznego i sportu w środowisku wiejskim były podnoszone w trakcie V plenarnego posiedzenia RNWF, która odbyła się w Warszawie 12 grudnia 1936 r.²² W dyskusji nad tymi problemami głos zabrały również kobiety. W swoich wypowiedziach poruszyły nowe problemy w wiejskiej kulturze fizycznej, np. Z. Zabawska-Domosławska odniosła się do braku wychowania fizycznego w szkołach zawodowych oraz uważała, że w realizacji kultury fizycznej na wsi powinna być nawiązana współpraca z Kołami Gospodyń Wiejskich, „które propagują na terenie wsi zasady higieny osobistej i kultury życia codziennego”. W ten sposób kobieta wiejska otrzymałaby wiedzę praktyczną, „a nie teorie w postaci pogadanek i odczytów”²³. Był to niezwykle cenny głos w dyskusji, gdyż dotyczył problemów wychowania zdrowotnego i higieny mieszkańców wsi, jak również poruszał rolę, jaką mogły odegrać kobiety w propagowaniu i upowszechnianiu tych aspektów.

Jak wynika z przytoczonych fragmentów dyskusji, na posiedzeniach plenarnych RNWF problematyka wychowania fizycznego i sportu na wsi nie była traktowana marginalnie. Członkowie Rady starali się wypracować racjonalny program i system upowszechniania kultury fizycznej na wsi.

PUWF i PW posiadał swoje odpowiedniki na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, na których czele stali wojewodowie i starostowie. W związku z działaniem administracyjnym II Rzeczypospolitej powołano 16 wojewódzkich komitetów WF i PW. W obrębie działalności wojewódzkich komitetów WF i PW, powołano na szczeblu powiatu — powiatowe komitety WF i PW. W obrębie działalności powiatowego Komitetu WF i PW organizowano gminne Komitety WF i PW.

W zadaniach dla PKWF i PW w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego przewidziano m.in.: Komitety miały uzyskać tereny ćwiczeń — boiska, pływalnie, strzelnice i sale gimnastyczne — na użytek stały lub czasowy, bezpłatnie lub za odszkodowaniem; Komitety miały nabyć na własność przybory i przyrządy do gier i ćwiczeń; Komitety miały zorganizować wychowanie fizyczne młodzieży pozaszkolnej oraz ćwiczenia wychowania fizycznego dla dorosłych; Komitety miały zorganizować doroczne zawody lokalne; dorocznych „Świąt WF i PW”; współpracę z władzami państwowymi, samorządowymi, zarządami stowarzyszeń i klubami sportowymi; organizację komitetów lokalnych we wszystkich miasteczkach i wsiach powiatu; organizowanie kursów dla instruktorów wychowania fizycznego i sportu.

W skład PKWF i PW wchodził m.in.: starosta, komendant garnizonu znajdującego się w siedzibie Komitetu lub inny delegat wojskowy, inspektor

²¹ Tamże, s. 81; Według sprawozdania, w latach 1932 – 1936 przeprowadzono dwa centralne kursy instruktorek wychowania fizycznego dla środowisk wiejskich.

²² Tamże, s. 119 – 129.

²³ Tamże, s. 128.

szkolny, przedstawiciele szkolnictwa, lekarz powiatowy, po 1 – 2 przedstawiciele stowarzyszeń, przedstawiciel wojska w randze oficera, przedstawiciel Rady Powiatowej lub sejmiku powiatowego, osoby powołane przez Komitet WF i PW.

Gminne KWF i PW miały m.in. współpracować z miejscowymi stowarzyszeniami wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, zaopatrywać gminę w urządzenia sportowe oraz sprzęt sportowy, dostarczać pomocy w zakresie kadry instruktorskiej, organizować święta wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, organizować opiekę lekarską w dziedzinach wychowania fizycznego i sportu, przeprowadzać kontrolę organizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego na terenie gminy²⁴. Na fundusze komitetu składały się subsydia władz państwowych, związków komunalnych, poszczególnych stowarzyszeń i osób, ofiary, darowizny i zapisy oraz dochody z urządzanych na cele komitetu imprez i zawodów sportowych. Komitety gminne WF i PW składały się z członków z urzędu — m.in. wójt gminy — i członków zwyczajnych, powoływanych spośród miejscowych działaczy na polu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego.

Powiatowe i gminne KWF i PW starały się upowszechnić kulturę fizyczną na wsi, np. Powiatowy Komitet WF i PW w Wieluniu (województwo Łódź) rozporządzenia i wnioski w stosunku do propagowania wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego w środowiskach wiejskich, podjął już w trakcie zebrania 17 listopada 1927 r.²⁵ Na wniosek mjra Sosabowskiego uchwalono wydać odezwę do mieszkańców wsi, która wyjaśniałaby cele pracy dotyczące wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego i ich szerzenia w środowisku wiejskim. Ważną rolę we wdrażaniu tych dziedzin mieli odgrywać nauczyciele szkół powszechnych. Ponadto zgłoszono wniosek, aby jak najszybciej powstawały gminne komitety WF i PW. Realizacja tych celów była bardzo ambitna i natrafiała w realizacji na trudności natury bazy sprzętowej, jak i szczupłości odpowiedniej kadry do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. W 1930 r. zostały utworzone i rozpoczęły działalność wszystkie gminne komitety WF i PW na terenie powiatu wieluńskiego. Rolnicy jako grupa zawodowa brali udział w pracach gminnych komitetów WF i PW, byli członkami tego gremium.

Problemem równie istotnym były nakłady finansowe na działalność Powiatowych Komitetów WF i PW. Budżet PUWF i PW oraz wydatki samorządów na kulturę fizyczną i przysposobienie wojskowe były stosunkowo najwyższe w latach 1928 – 1930, natomiast w latach następnych wykazywały tendencję zniżkową²⁶.

²⁴ „Kurier Łódzki” z 29.08.1928 r.

²⁵ Archiwum Państwowe w Łodzi, oddział w Sieradzu (APŁOS), Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Wieluniu w latach 1927 – 1939 (PKWF i PW), sygn. 1, protokół posiedzenia PKWF i PW w Wieluniu w dniu 18.11.1927 r., b. pag.

²⁶ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 39 – 50.

Ważnym ogniwem działalności PKWF i PW były posiadane obiekty i urządzenie sportowe. W 1936 r. na posiedzeniu RNWF powołano komisję pod kierownictwem gen. Stanisława Roupperta. Komisja odbyła dwa posiedzenia i skierowała postulaty do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące wprowadzenia w szkołach „wiejskich gier rodzimych”, rozszerzenia czasu przeznaczonego na gry i zabawy w szkolnictwie oraz ćwiczenia cielesne w szkołach rolniczych, seminariach duchownych i Uniwersytetach Ludowych²⁷. Opracowany został program szerokiego wprowadzenia tych zmian odnoszący się do elementów usportowienia wsi, szkolenia kadry i instruktorów, wytyczne do prac kadry instruktorskiej i jej organizację, budowę nowych obiektów sportowych — 31 boisk sportowych — po jednym w każdej gminie. Zamierzenia te miały być wprowadzone w jednym tylko powiecie — powiecie piotrkowskim (województwo Łódź) — w latach 1938 – 1941. Ze względu na problemy finansowe i wybuch II wojny światowej program ten wdrożono tylko w kilku gminach powiatu piotrkowskiego.

Ważnym elementem w propagowaniu i popularyzowaniu wychowania fizycznego, sportu i innych form aktywności fizycznej na wsi przez powiatowe komitety WF i PW było przeprowadzanie powiatowych świąt WF i PW oraz rejonowych świąt WF i PW. W 1930 r., tego rodzaju imprezy sportowe zostały zorganizowane w 9 województwach, 222 starostwach i 277 gminach²⁸.

Działalność PUWF i PW przyniosła wiele korzystnych zmian w odniesieniu do kultury fizycznej na wsi w II Rzeczypospolitej. Zmiany te nie tylko odnosiły się do zagadnień teoretycznych, lecz również szły w kierunku realizacji celów i zadań w praktyce. PUWF i PW realizował te zadania poprzez własne struktury administracyjne, głównie powiatowe i gminne KWF i PW. Powiatowe i gminne KWF i PW odegrały ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechniania wychowania fizycznego i sportu na terenach wiejskich. Działalność tych struktur ożywiła aktywność fizyczną mieszkańców wsi.

Problemy kultury fizycznej na wsi były omawiane na posiedzeniach plenarnych RNWF. W tej kwestii zabierali głos m.in. marszałek Józef Piłsudski, profesorowie: Eugeniusz Piasecki i Stanisław Ciechanowski. Dyskusja odnosiła się głównie do programu wychowania fizycznego i sportu na wsi, jak również do wypracowania celów i zadań w zakresie propagowania i upowszechniania kultury fizycznej na wsi.

²⁷ H. Mierzwiński, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*, Biała Podlaska 1992, s. 9.

²⁸ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1932, s. 23.